

d. finn.-ugr. Sprach- u. Volkskunde« eesti osakonna redigeerimine a. 1902 peale (FUF V, Anz.); »Soomesugu paganaaegne jumalateenistus« (Jul. Krohni järele; Tartus, 1895, 29 lk.; äratr. EÜS-i Albumist III); »Mis ajas Dr. Kreutzwalldti Kalevi lugulaulu laulma?« (Linda XVII, 248—54); »Spricht man in Livland noch livisch?« (FUF IV, Anz. 61—65; SB GEG 1905, 65—67). Kuna K. energiast ja teovõimest on suurem osa kulu- nud ära seltskondlikul, laiemal rahvuskultuurilisel ja isegi poliitilisel alal, ei ole tal küllalt võimalust ölnud tervet oma annet ja jõudu teaduse alal välja arendada ega tegevusse rakendada, ja ta on sunnitud olnud suure osa oma rikkalikkudest ainekogudest jätma vajaka teaduslikust analüüsist ja viimistlusest. Kuid teha suudetud teaduslik töö on oma- aegsete ja praegustegi Eesti olude kohta es- majärgulise tähtsusega, mida hinnatud on ka muude rahvaste poolt K.-e valimisega Keiser-liku Vene Geograafia Seltsi (1905), Soome- Ugri Seltsi (1910), Soome Kirjanduse Seltsi (1911) ja Magyar Néprajzi Társaság'i (1911) kirjavahetajaks liikmeks. — K. kuulub oma tegevuse avarusega ja mitmekülgsusega nende Eesti kultuuritegelaste esiridadesse, kes selle Eesti rahvusliku ideoloogia on loonud, mil- lest hiljemini võrsus Eesti riikliku iseseisvuse mõte.

Isikl. saadud andmed; Post. alb., lk. 173; E. Kirjand. S.-i Aastaraamatud I, II, III jj.; K a m p m a n n, Peaj. III, lk. 20j.; Post. 1918, 25. X.; J. K õ p p, E. Üliõpil. S. Ajal. I (1925), 106—07, 117—19, 133, 152—54, 161—66, 171, 174—75, 180, 184, 189—91, 210, 228; Arch. p. lo stud. d. trad. pop. XX, 422 jj. (G. P i t r é); Globus LXXXI, 17 (A. C. Winter); SB GEG 1901—02, 88—100 (W. Schlüter); Küi- red III (1902), 126 (A. P[örk]); Revue Critique LV, 266—67 (E. Beauvois).

T.

KALLAS, Rudolf Gottfried, eelmise vend, ärkamisaja tegelane, kirikuõpetaja ja kirjanik, sünd. 10. V 1851 Kaarmas, õp- pis Tartu elementaarkooliõpetajateseminaris 1868—71, oli selle järel Tartus algkooli- õpetaja 1871—75, jätkas õppimist Tal- linna kubermangu-gümnaasiumis 1876—78 ja Tartu ülikooli usuteaduskonnas 1878—83, oli kirikuõpetaja Valga Eesti Peetri kogu- duses 1884—87, Rõuges 1887—1901 ja Pe- terburi Eesti Jaani koguduses 1902—13, suri 9. IV 1913 Peterburis; maetud Tartus. Tar- tus elades õpetajana ning üliõpilasena võttis K. elavalt osa tollaegsetest rahvus- likest üld-ettevõttest: oli Eesti Kirjameeste Seltsi kirjatoimetaja avamiskoosolekust (25. II 1872) kuni 1875. a. sügiseni, üliõpilasena valiti jällegi eestseisuse liikmeks, lahkus

eestseisusest ja seltsist ühes teistega suure löhe tekkimise puhul (28. VIII 1881). K. oli E. K. S.-i tegevamaid liikmeid; pidas seltsi koosolekuil rea kõnesid kasvatusteaduse, eesti kultuuriloo, rahvaluule ning arvutamise me- toodika alalt, oli tegev vaimlise vanavara korjajana ning rahvaluule väärtuste seletajana. K.-e kõned, mis osalt E. K. S.-i Aastaraama- tuis, osalt teisel trükis ilmunud, on sisult sügavamõttelised ja põhjalikud, vormilt sel- ged ning kujukad, mille juures tähelepanu äratav tema sügav rahvakeele tundmine (nii esi- tab ta m. s. kirjutises »Nuhtlus ja palk koo- lis«, E. K. S.-i Aastar. 1874, tervelt 120 sõna ja kõnekäändu peksmise kohta). Õpetajana on K.-e erialaks matemaatika; peale E. K. S.-is peetud kõnede sellelt alalt avaldab K. mitu õpperaamatut koolidele ning kooliõpe- tajaile: 1. Mõistlik rehkendaja, ilmus E. K. S.-i »Toimetuste« esimese numbrina (Tartus, 1874); 2. Ülesannete kogu 1. 2. 3. anne (1875); 3. Väljarehkenduste kogu (1875); 4. Mõistliku rehkendaja tarvilisemad õpetu- sed (1878) ja 5. 12^{1/2} toopi pähkliid (1878). Neist on silmapaistvam »Mõistlik rehkendaja«, mis on esimene ning kauemat aega ainus arvutamise meetodika õpperaamat eesti keeles. Töö on välja kasvanud otsekohe koolipraktikast, aine käsitlemisviis on värske ning elav. Peale aritmeetika osa käsitleb K. »Mõistlikus rehkendajas« veel n. n. keerd- ehk algebra-ülesannete lahendamist lihtsal aritmeetilisel teel ilma võrrandita. Vaata- mata sellele, et »M. r.« on ilmunud juba a. 1874, väärib ta veel tõsist tähelepanu. K.-e »Ülesannete kogud« olid pikema aja kestes kuni koolide venestamiseni Eesti rahvakoo- lides tarvitusel; kuna 2. ja 3. anne on juba vananenud, tuleb 1. annet — »Arvamise aabits, arvupiir 1—100« pidada veel elu- jõuliseks ja koolides tarvitamiseks koha- seks. Väga huvitavaks keerd- ehk algebra- ülesannete koguks osutub »12^{1/2} toopi pähk- lid«, millises ülesanded esitatakse mõtlemist arendaval kujul. Olgu veel mainitud, et K. usuteaduse üliõpilasena ülikoolis kirjutas au- hinna-töö matemaatilisele teemile, mille eest sai kuld-auraha (1884). Kirikuõpetaja ametit pidades loobus K. pärast E. K. S.-ist lah- kumist Eesti avalikkudes ettevõtetes tegeli- kust kaasatöötamisest ning koondas oma tähelepanu, anded ja jõu täiesti otsekohe- sele kutsetööle. Tegelik kirikuõpetajana ei olnud K. mitte niipalju suurejooneline organiseerija ja korraldaja kui otsekohe kuulutaja ning hin- gekarjane, nagu ta üldse ei olnud tegeliku elu, vaid peaasjalikult aadetemees. Valgas elades asutas K. eestikeelse laenu-raamatu- kogu, mida ise juhatas ning mis pikema aja kestes jäi ainsaks kohaks Valgas, kust võis